

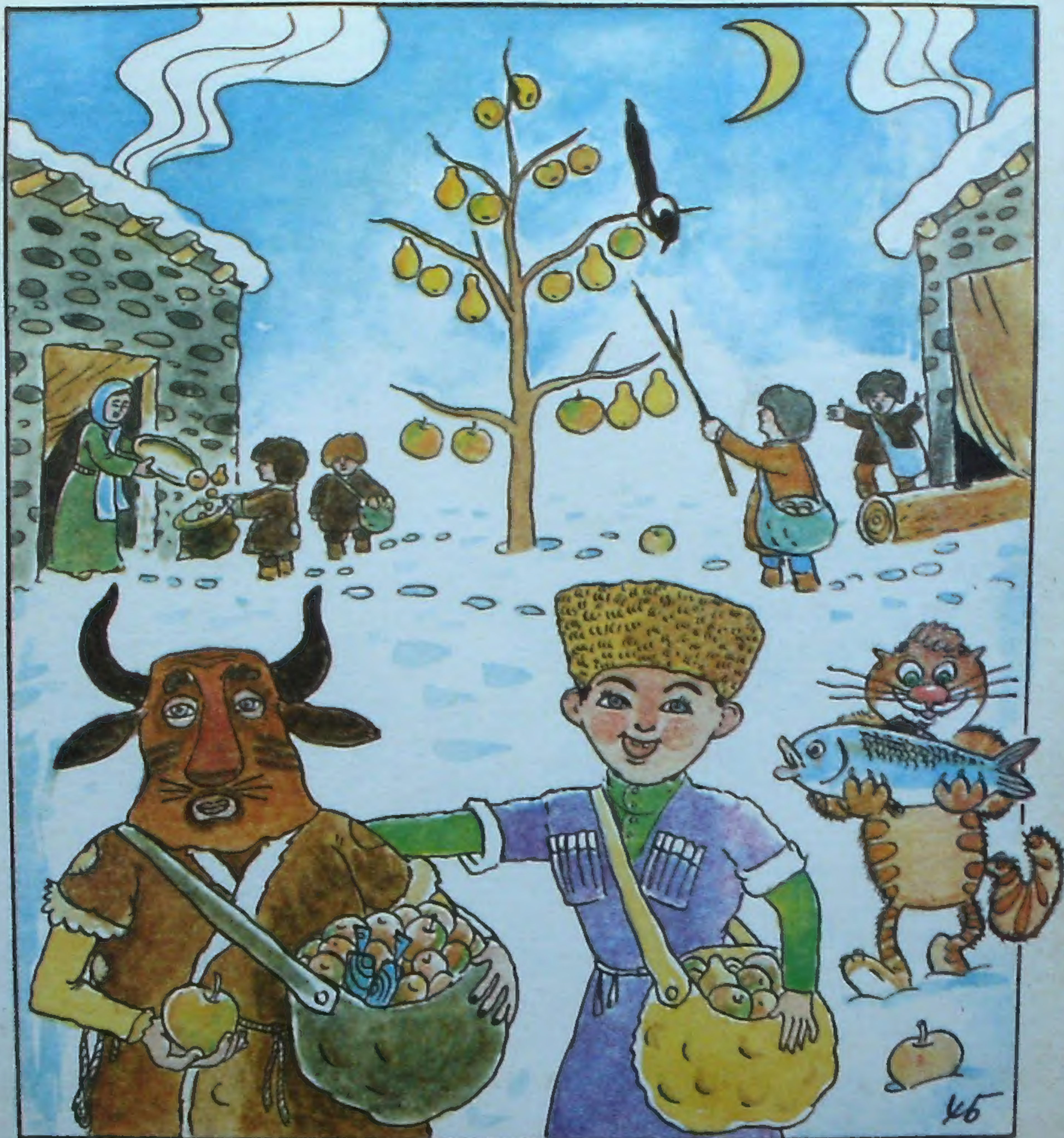

СТЕЛАЛАА

№1
1990

ISSN 0235 — 1366

ЯНВАРЬ · ФЕВРАЛЬ

Демеев Исмаїл

КЕРЛА ШО

Діахїѡтїна хаза їа:
Латта кїайн деш, дорїу ло...
Бераш, чохь шу хїунда їа, —
Вайга кхойкху діо Хулло'.
Шелоно и кечдина.
Массо воьдуш ву цига, —
Салаз ма ю вайшиннан,
Со веьна хьо дїавига...
Тхо тїейци бераша:
Бертахь тхьѡца ловзу уьш;
Куьг кхийдош бу шера ша,
Бїаьргаша ма-лоццу гуш.
Хїун ду хилларг тахана,
Хазахетарх дуьзна дор!
Керла шо тїедеана,
Лайн чимашца боккхуш ког.

ХУЛЛО — хин цїе.

Гонимые

Сан Кавказ! Сан Даймохк!
Хьол хаза хїума дац.
Мел генахь со хиларх,
Хьо суна йицлур яц.

Аренийн гїаролехь
Лайтта хьан и лаьмнаш,
Цу лаьмнийн куц тодеш,
Техка хьан и хьаннаш.

Муьлххачу маьлехь а
Суна хьох хезна дерг
Цхьаь ду-кха: «Кавказ
Шен сица мел ѡзда ю».

Массо а хїуманал
Сан дагна деза дерг
Хьан халкьан гїиллакх ду —
Сел хаза, ѡзда дерг...

Сан Кавказ! Сан Даймохк!
Хьол деза хїума дац.
Хьол тїех а даьккхина,
Ас леха хїума дац.

ЛОРСАНОВА Марха.

Бердакїеларчу юккьерчу иш-
колан дешархо.

Жизнь

Валавейша шена лор
Бохуш, боьлху новкьахь кхор:
— Бераш даха кагдеш га,
Цо лозуш сагатдо сан.

Ца йирзича хилла чов,
Дїа ца даьлча детта ов,
Бїаьсте лере еьча сайн,
Муха доккхур заза кїайн!

Муха мийла беа малх,
Муха бузо беа нах!..
Иштта воьхуш шена лор,
Боьлху новкьахь жима кхор.

Хезна цуьнга деьна вон,
Тїевеара агроном.
Молханаш а хьаькхна, дїа
Цо дихкира кїеда га.

Хазлуо, аьлла, малхана,
Стом луо, аьлла, нахана,
Бїаьсте лере еьча хьайн,
Заза даккха, аьлла, кїайн.

Хасаров Шайрани

Іабаз Эдильсултанов

МАЬЛХАН ЗІАЬНАР

Кор ца тухуш
Неї ца йѡьллуш,
Гїаттавора цо,
Юьхь сан хьѡстїй,
Самавоккїй,
Ара воьхуш со.

Цуьнца гїоттуш,
Бай тїехь ловзуш,
Ели аьхке дїа.
Маьлхан зїаьнар
Стенга яха!
Хїун ду и цагар!

Бабас боху:
— Гуьйре йѡьлча,
Лечкьа зїаьнар дїа...
Стїгал кхоьли.
Тїйна їалам,
Деьна лайтта їа.

ПХЪАГАЛЛИЙ, ЛОММИ

Хьуьнан паччахь хаьржи пхьагал.
Оццу дїйнахь цо дїакхайкхи пом.
Човхи лом цо:
— Дїйций далал:
Оццул лекха, оццул доккха
Хїунда ду хьѡ! Сїхха ахь жоп пол.
Хьуна дукха аьрзнаш до-кха.
Мїараш хїунда ю хьан ира!
И мохь-цїорїа хїунда ду сел стомма!
И тхо, хьуьнан халкь, цаларар хир хьан.
Кхидїа хьѡ повр долуш даций тхо-ма!..

Хїун бехк болуш чехадора пхьагало и лом.
Кхета хала хир дац вайна,

жимма ойлаймча:

Хьуьнан паччахь пхьагал хилча,
Лоьман бехк бу-кх — лом и лом хилар.

Адамов Муслим

Лайла кьадар буйса хлоьттича, хи а дукъ-ло, дитташ охъа а дуйшу, амма дукъа ца лаьтта лаам иштта, цу минотехъ ахъ дехнарг дала хьуна дала а ло. И олуш хезна хиллий хьуна цхьогалний, барзаний. Пакна цушимма хлун дина аьлча, цу буса доккъа чу боги чу хи а доьттина, цу чу шаьшшинан цлогарчий а дехкина, дехий, сехьни глайбеш а тийсина, дехнарг кхочушхуьлу олу и хан ларо длатевжина. Цхьа хан яьлачу хенахъ: «Цхьана минотана дладакхал хьайн цлога, — барзе а аьлла, хьовла деш хьокху пийсиг санна, боги чухула шен цлога а хьовзийна, — ас-м сайна ерстина яттиа йоллу глз йохур ю, ахъ хлун йохур ю хьайна деле — буйхьиг йохур ю я газа йохур ю?» — хьаттина цхьогало. Шен кан тилла цлога юха боги чу а диллина, хизга «булкь—булкь» дойтуш, и меттах а даьккхина: «Буйхьигах я газанах хлума хир дац суна-м. Дьаттанах юьзна гуьмалг санна, махьарх дуьззина долу шинара доьхур дукх», — жоп делла барзо. «Ахъ хлунда йохуш ю цхьа глз, еххал йохуш шиь мукъане хлунда ца йохуш? Стенна кхоайо уьш!»

— Ийна хьехар дина цо цхьогална.

— Дера, сан доттаг! борз, хьо нийса ма лов, хьуна а дайна, стенна кхоайо уьш! Дера йохур ю-кх ши глз-м, — тлетайна цхьогал.

Длакхевдина схьазцна, шен коьртах, чалба еш, гата а хьарчийна, ойлайина-а, барзо юха а аьлла: «Дера, сан мацъяларе хьаьжча, шинаре а клеьга ма ду. Ас и яккхий малаш йолу боккха сту боьхур бу. ла деха ма ду».

— Делахъ-хлет ас а йохур ю-кх сайна кхин ши москал а, — цхьогало а аьлла.

Иштта кьамелаш деш хлорш а лаш, длаовхуш хилла хан. Цлога меттаххьадина, хизга гловгла а яйтина, юха а йистхилла хьалха собар кхачийна борз: «Ма члогла дахдели хлара хи, дукъделла ца долуш, татин гота хили кхунах-м. Хезий хьуна, цхьогал, суна набкхетахъ, со самаяккхалахъ, ас хьо а докхур ду хьуна, хьуна хьалха кхетахъ».

Иштта барт а бина, хлорш лаш, кхета — ца кхета ца хууш шинна а набкхетта.

Цкьа мацца а самаяла езий хьуна борз. Дла цлога меттахдаьккхича, цхьа тамашийна, кега ца луш, дукъа хилла боги чуьра хи. «Хла-хла-а, хлара ду хьуна и лайла кьадар бохург, — аьлла хьалатасаелла, цлога дласадетташ, когаш бетташ, мохьхьекха болийна барзо, — Буйхьигах! Гезарий! Стерчий! Гомаш! Шинарш! Лохарий! Говраш! Эсий!» Шеца хилла цхьогал-м дагадоглуш а ца хилла кхунна. Дла аратасаелла борз. Кхунна моьттуш хилла ша мел дехна даьхни, дерриге а схьагулделла, уьйтлахъ лаьтташ хир ду. Ткьа уьйтлахъ делкьенга даьлла лаьтташ де а хилла, кхин схьагуш цхьа садолу хлума а ца хилла.

Эццахъ дагадеьна кхунна цхьогал. Юха чуиккхина. Цу чохъ барзана гинарг ма гойла-кх вай дезачунна! Ерриге цленкье, пенаш дешийна, кьарздина, дласайиттина етташуреш. Цхьогалан-м лар а ца хааелла.

Паккха дерриганех а кхетта борз. Ткьа глуплакх муха хилла аьлча, цхьогал хьалха самадаьлла. Барзана сахиллий ца хаййта, коре шаршу а тесна, боги чуьра хи дла а даьккхина, етташуре а йоьттина, дладахна хилла мекарниг. Дла оьглазьяхна борз, дла карзахьяла езий хьуна иза, чухула длайолалуш, схьайолалуш, углуш, цхьогална сардамаш кхайкхош: «Ойт! — я!-кх, ас бер хьан болх!...» Амма хлума кхуьчуьра даьлла хилла глуплакх-м...

Хлеттахъ дуййна цхьогалца гом а ю а боху борз.

Ткьа вай ала диснарг: «Туйра - туйра туйппалиг, цхьогална а, барзана а веччалиг!»

ЖИМЧУ КИЕНТАШ ОЙЛАНАШ

Велэхъара
Жимма воккха,
Жимма воккха, —
Хъажал, хіокхул, —
Ас топ кара
Оьцу ярий,
Дадин бекъа
Лоцу ярий,
Нуьйр тіетесна,
Кех а ваьлла,
«Со хьелур вац,» —
Ціахъ а ваьлла,
Пон варий со
Сайна лела,
Юьртахъ массо
Кіактахъ вела:
«Хіей, шу догій!» —
Цаьрга бохуш,
Хіоранан а
Ціе а йохуш,
Курра тьохуш
Хин варий со,
Юьртахъ ара
Ваьн варий со,
Жимма ара...
Діо діа кхуре,

Я и діога
Ломан гуре,
Я діа діога
Інне кхаччалц,
Сайна баба
Тіаьхъакхаччалц,
Амма со ціаь
Жима ву-кха,
Бабас ціахъ со
Сецош ву-кха...
Пхи шо ду сан,
Кхин ціаь шо а дац,
Кампет эца
Ахча а сан дац.

БЕРНИН ЗАБАРАШ *** БЕРНИН ЗАБАРАШ *** БЕРНИН ЗАБАРАШ *** БЕРНИН ЗАБАРАШ *** БЕРНИН ЗАБАРАШ ***

— Муха ду хъан жіаьла! — хьаттира Салас Іумаре.
— Чіорла сох кхеташ ду, — жоп делира Іумара. — Со ишколера ціа веьча, сан дневник маьнги буха хьо цо.

— Хьо ма чіорла самукъадаьлла ву, хіун хилла хьуна! — хьотту шен накьосте Салмана.
— Со церг діаяккхийта ваханера.
— Хіун ду цигахъ хаза!
— Вай, лор вацара-кх.

Діаязійна ГАЙТУКАЕВА Миланас.

— Чирдиг, схъавоьл кхуза, — олу воккхачу стага. — Вайн кьомана юкхъахъ хилла муьлха ловзарш девза хьуна?

— Гал-гложмех ловзар, туш - туьппалгах ловзар, лечкьардигех ловзар, — охьадагар-до Бабин Чирдига.

— Ткьа коьртаниг хьаха а ма ца ди ахь.

— Муьлханиг, Воккха-Дада?

— Гіулгех ловзар.

— Хіаа, хіаа, иза а дара. Суна дицделла и, дагадайтахъа, Воккха-Дада.

— Халкъан эшарш а, иллеш а, туьйранаш а, ловзарш а — цхьа хіума а дицдан мегар дац. И дерриге а вайн дахар ма ду. Царех цхьа хіума а юккьера діадаьлча, вайн дахар кьело, басадолу.

Тіаккха Воккха-Дадас Бабин Чирдигна дагадоуьйту нохчийн уггаре ширчу ловзарех цхьаь — гіулгех ловзар. Иштта дуьйцу цо:

— Гіулг — бежанан а, уьстаглан а когийн даьлахкаш хотталучуьра йоккхуш ша - тайпа кеп йолу тіехк ю (Чирдигна діагойту цо иза). Гіулган билгалйоккхуш ялх арло ю. Амма ловзучу хенахъ кьастош ерг пхиь бен яц. Гіулган «букъ» болу арло хіур (я кур) ю. Цуьнан «цлонга» долу арло чик ю. «Лерг» дерг — аьлч ю. Шера арло — тап ю. Гіулган «когаш» тіе хіоттарх нонкх олу. Цинціолг [минціолг] олуш а хуьлу.

Гіулгех ловзаран масех кеп ю. Царех цхьаь иштта ю. Ловза дуьйлалуш, цхьа билгало йолу гіулгаш схъакъастадо, масала, цхьа бос берш я цхьа кеп ерш (доккха, жима хиларца). Шиь, кхоь, кхин а сов хила тарло ловзурш. Го діаболош, хіорамма гіулг кхусу. Гіулг хьалха аьлч хіоьттинчо діаболобо бал. Вукхара цуьнга шишша, кхоккха (шайн барт хиларе хьаьжжина) гіулг діало. Цо уьш лаьтта охьатосу. Тіаккха цхьатерра эгна гіулгаш, піелг тухуш, вовшах а детташ, схьа доху. Вовшахтоха мега ши аьлч, ши хіур, и ді. кх. а. Иза «ваьгча», гіулгаш дахаран рагі кхечуьнга кхочу. Вору, гіулг ша хьажийнчунна тіе ца кхетахъ я иза кхечу кепара доьжначу (масала, аьлч хіурна тіе) гіулгах хьакхалахъ. Тіаьхъара гіулгаш даьхначуьнга массара а, хьалха а санна, шишша, кхоккха гіулг діа а лой, цуьнга діаболобойту керла бал.

Гіулгаш тесначун цхьаь нонкх хіоттахъ, дийнна бал (дерриге гіулгаш) діэца бакьо ю цуьнан.

Тіаьхъара а тоьллачо (дерриге гіулгаш схьадаьхначо) шегахъ мел долу гіулг тосуш а хуьлу. Цунах бал кхоссар олу.

Иштта ю гіулгех ловзаран цхьа кеп. Тіаккхалула кхин цхьаь а юьйцур ю хьуна ас.

— Эх! ма хаза ловзар а ду. Баркалла хьуна, Воккха-Дада, ас дицдийр дац хьуна и кхин, — діахьоду Бабин Чирдиг.

— Чирдиг ахъ хіун до? — Тіаьхъа мохьтуху воккхачу стага.

— Гіулгех ловза воь—оь—ду, — геннара схьахеза Чирдиган аз.

...Бераш, шу долчу кхечирий иза? Шуьга дийцирий Бабин Чирдига, гіулгех муха ловзу? Гіулгех ловза іемаш дуй шу?..

1. ХІУР (КУР)

2. ЧИК.Ю

3. АЛЧ.Ю

4. ТАП.Ю

5. НОНКХ

Сатоссуш сама а ваьлла, ша кечбина тлоьрмиг схьа а эцна, аравелира Чирдиг. Цуьнан тлоьрмига чохь дара «Стелалад» журналш а, сирникаш а, Бабас йинчу сискалах даьккхина дакьа а, кюлдан биелиг а, гена серло туху панар а, кхин цхьацца хлуманаш а.

Тхи диллинчу бацалахула а ваьлла, ша йина тломалела аппарат йолчу вахара Чирдиг. Стиглахула дайюьлхучу гларгулийн аьзнаш хезча, дагадаара цунна, август бутт чехбала гергебахана хилар. «Сихха вахана, ишколехь дешар дладодалалале вухаверза веза», — ойлайра цо.

Аппарат хьала а латийна, цу чу а хиьна, хинца а стиглахь длабаза болчу Сахуьлчу Седане хьаьжира иза. Оцу минотехь лавттар хьалаайаелла кхуьнан аппарат, мархел тлех а яьлла, лаьршашка хьалаяхара. Маьлхан серло ца кхочучу бодане кхьаьчча, шен панар хьалалатийра Чирдиг. Иштта длаьхуш, дикка некь бича, цхьа сийна - баьццара серло хааелира Чирдигна. Иза, хан мел ели, гергайоглура. Эх хар а гучудевлира лекха тлелелдина ценош. Иза Сахуьлчу Седанара гала яра.

М. Баранго. Чирдиг сахуьлчу седанхой болчохь

Дукха хан ялале цу галин йистерчу цхьана майдана охьайоьссира кхуьнан аппарат. Шен тлоьрмиг белшах а тесна, охьавоьссича, цунна гира баьццарчу басахь таьйна - можа месаш йолу цхьа адамаш. Чирдиг вистхила дагахь велакьежира. Амма, шега хуьйсудерриге а адамаш оьглазе а, буьрса а хетта, сацавелира.

— Гмар-гша гма гво-ггий-гла, — элира царах цхьамма. Цара аьллагучу дуьххьара ца кхийтира Чирдиг. Тлаьхьо ойлайича хиира цунна, цара, ишколехь бераша санна, хлора дешдекьана хьалха «г» аз олиила. Иза дладьккхича, «Марша ма вогийла», — хуьлура. Цунах дог-ойла юьйхира цуьнан.

Сахуьлуседанхоша, шайн цхьана машена чу хайина, гала гайта вигира иза. Гали юккьера ценош тамашийна дара: царах чех са гора, амма чохь лелорг, чуьра бахархой ца гора. Церан машен цхьа а гловгя а, цхьа а хьож а йоцуш яра, цул сов, я тлам, я лавтарчу машенийн хуьлу кхин хлуманаш а яцара.

— Гсан гой-глагно гле-гла-гю гхля-гра, — элира Чирдиге цуьнан некьахойх цхьамма.

— Аш буйцург лавттар мотт бу, амма хлора дешдекьана хьалха «г» хлунда олу аш?

Сахуьлуседанхоша дийцира Чирдигна, шаьш цхьана хенахь нийсса мотт буйцуш дара бохуш. Хинца «Г» цле йолчу цхьана вочу стага, ледал шен кара а лавцна, хлора дешдекьана хьалха шен цле ца яьккхича, ца дуьту шаьш. Иза-м хлумма а дацара, шайн мел хилла гиллакхаш дицдайтина цо, дерриге харцахьа лело дезаш тледожийна. Цундела аьлла хиллера цара Чирдиге «Марша ма вогийла» а. Цундела хиллера уьш цуьнга оьглазе, гом хуьйсудуш, шайн белабала дог доллушехь.

— Гиллакхаш-м вайн метта хьаха хиттор ду, — элира Чирдига, шаьш галин цлен бай

баьллагучу майданахь севцича.

Тлаккха, тлоьрмига чу а кхевдина, ша лавттар деана, тлехь воккхачу стага шена гиллакхаш ламор дуьйцу «Стелалад» журнал хьаладаьккхича цо. Амма иза дладиллина валале, стиглахула тлома схьахьачначу, лергашна уллохь а, букьа тлехь а кхо бера болчу цхьана стага, катюхна схьа а даьккхина, дладьхьира журнал.

— И хлун дара? — хавттира Чирдига. Вукхара дийцира иза «Г» паччахьан хьадалчех цхьаь хиларх.

— И цуьнгара схьадаккха деза, — элира Чирдига.

— Гму-гха? — хавттира сахуьлуседанхойх цхьамма...

ДУЬНЕ КХОЛЛАДАЛАР

вайнехан ширчу хабаршкаххый, легендашкаххый дийцарехь

Кераста а, бусалба а динаш тлеэцале, дуьне а, адам а кхолладаларх дуьйцуш, массо кьоман а шайн цхьацца легендаш а, шира хабарш а хилла. Дуьне кхолладаларх иштта шайн билггал кхетам хилла вайнехан ширчу дайн а.

Масала, дуьне кхоь лоруш хилла: тлехуларий, юккьерий, лаьтта бухарий. Тесачу динехь ларарехь, тлехуларчу дуьненахь латта а, дийнаташ а, адам а кхоьллина волю Дела хилла. Делаца юкьярло долуш, гуттар цуьнца цхьаьна ю олуш хилла бухла. И олхазар деза лоруш а хилла.

Делан жимахволу ваша лоруш хилла Стела (Села). Ширчу хабарша дийцарехь, стигал къекьорг а, стелахаштигаш деттарг а иза хилла. Стелан некъ лоруш хилла Стелалад. Догла доьхуш а, ялта хьекьор доьхуш а, Стелана доланаш деш а, цунна carleth дохуш а хилла вайнаха.

Лаьтта гондла кхидолу седарчий а хилла. Хлора Iуьйранна хлорда тлехьара хьаларлотуш хилла Малх Гела. Шарахь шозза шен [Маьлхан] злаьнарех йина йолчу шен йолца, Аьзница, цхьаьнакхеташ хилла иза. Ширчу дайша ларарехь, масала, Батта тлехь жа дажош жау хилла. Хинца а хаза тарло Батта тлехь хаалуш йолу хьокхнаш жай, жауь ду олуш.

Делан йол Тушоли [Тишол] лоруш хилла. Гуттар а шен дена хьалха адамашкахьа глодохуш хилла цо. Цуьнан сийнна йоьгначу сакьдаршна хьалха могаьш, декьала тлаьхьенаш йоьхуш, доланаш деш хилла наха. Цуьнан цле йоккхуш хилла апрель баттах. Ту-

шолин олхазар ду бохуш, еза лоруш хилла хлуттут.

Дийнатийн а, ялтин а Iуналладеш Стелан клант Елта хилла. Иза, клайн сай а хуьлий, лаьтта вуссу, олуш хилла вайнаха.

Юккьера дуьне лорург хинца вай деха латта хилла. Адамийн, дийнатийн, ораматийн дуьне.

Лаьтта бухарчу дуьненан дела Ел лоруш хилла. Ел—да, Элда, Этер, Ешкор, Эштр олий, тайп-тайпана йоккхуш хилла цуьнан цле. Адамийн даьлахкийн борза тле а хийна, шен кхел кхайкхош ла иза олий, хлоттош хилла цуьнан сурт. Цо шен Iаса лаьтта тоьхча, юккьера дуьне дегош хилла. Иштта кхетош хиллачух тера ду хлетакхлерчу вайнаха мохкбегор. Лаьтта бухарчу дуьнене боьдучу некъана ха деш Ешан хилла.

...И шира хабарш вайнехан культуран дийнна цхьа дакьа ду. Таханлерчу цхьадолчу хлуманех кхета глор а до цара, масала, тахана бухла, сай, хлуттут, малх, бутт вайнаха беа ларарх. Цундела и хабарш а, легендаш а хаар Iаламат мехала ду.

Хлора шуна гург тхан Грозный Iалин № 2 йолчу берийн исбаьхьаллин ишколан дешархойн Ю. Архипован, Ф. Ахмедован, К. Бангаеван, У. Джабраиловн, И. Калининан, В. Лисичкинан, С. Леховецкийн, Н. Сандамирован, Н. Яновскаян юкьяра болх бу. Хлукху кьамелехь ас дийцинарг сурта тлехь гайта глортина уьш.

В. КАЛИНКИН,
искусствовед.

Яндарбиев Хьамзат

ИЗА ЛАРЧА ХИЛЛЕРА

(Дийцар)

Урокехь керла тема юьйцуш яра тхан хьехархо Роза Ахмадовна. Иза тхуна массарна а члогла дукха езара. Леррина ладуглора оха цо дуьйцучуьнга. Цлехьана тлехьара парташ йолчуьара клезан летар хезира. Ша ден кьамел саца а дина, тлехьа Iаш долчу берашка хьаьжира Роза Ахмадовна. Амма цигахь вон лелаш цхьа а вацара. Бакьду, жлаьлех дика леташ а, цигигах Iаьхаш а вара Бислан, амма хинца иза меттахьовш ца гора. Моттаделла хир ду - кх шена аьлла, Роза Ахмадовнас юха а шен кьамел долиьра. Оцу хенахь кхин цкьа а клеза летира. Хинца-м цуьнан летар массарна а хезира.

— Мила ву цигахь вон лелаш верг? — оьглазе хаьттира хьехархо.

Массо а хьалаиккхира. Бисланна го бира церг-ков долчу Лайлас а, клайн бантикаш долчу Санета а, цлен месаш а, юьхь тлехь тледарчий а долчу Руслана а. Парти клел а хьуьйсуш, боьлура уьш. Царна шолгла го а бина, длахлотьтира тлехьа Iаш мел верг.

— Шу стенга хьуьйсу, мила ву цигахь вон леларг? — Хинца тле а еана, хаьттира хьехархо.

Вон леларг Ларча хиллера. Ишта цле йолуш жима клеза дара, Бислана кхоьбуш. Хлара ишколе воьглуш, кхунна тлаьхьа а хлуттий ишколе а доьлура, дешна валлалц кхеран классан корашна дуьхьала дижина Iуьллора. Амма тахана, йиллинчу неларх цхьанна а ца гуш чу а деана, парти клел дладиджина хиллера Ларча.

Дикка Iийна хиллера иза Роза Ахмадовнас дуьйцучуьнга ладобьлуш. Амма цунах башха самукьадаьлчух тера дацара Ларчин. Тамашийна кхин дара: кхунна хьалхарчу партех чукхозуш болу Лечин когаьш гира Ларчина. Парти тлехь Iаш, уьш гуттар дласалестош Iедал дара Лечин, цхьа ког длабоьдуш, важа схьабоьлуш, иза юха а длабоьдуш, важа юха а схьабоьлуш... Оцуьнга хьежа клордорх бехк барий ткьа Ларчин? Цундела летта хиллера-кх иза, шен жимма самукьадаккхархьама.

— Роза Ахмадовна, хьажахьа, хьуьлла парти клелахь Iаш дерг! — Шен церг-ков гучудаьккхира елакьежначу Лайлас.

Массаьрца а цхьаьна парти клел хьаьжира хьехархо. Цунна а гира Ларча. Тлаккха, вовшашка а хьаьвсина массо а цхьаьний бийлабелира уьш...

ТЕАТР

АКТЕРАН ГОВЗАЛЛА

Хьоме бераш, тахана вай кхин а дладийр ду мацах театран хьокъехь вай долийна хилла къамел.

Хуьлуйтур вай ваьш спектакле хьовса дахана театрехь лаш. Кирхьа схьаделлало. Серлайолу сцена. Сцени тлехь вайна схьаго тайп-тайпана сурташ: хир уьш лаьмнаш, некъ, глала я дуьххьалдла цийнан я хлусаман чьонан сурт. Царех декорацеш олу. Декорацеш яран говзалла архитектурера (глиш-лошъяран говзалла) схьазцна ю.

Иштта билггал чьонан я аренан (масане ду уьш) сурт, куц кхуллий, цигахь шайн ловзар дладодо актеша. Цара гойтучу дахарх дладодо, теша вайна глodesх хуьлу дийнан я суьйренан сурт кхуллу серлонийн ловзар (билггал говзалла ю иза а), музыка. Актеша къамелаш до, шаьш кхуллучу васте хьожжий, оьшучохь йиш локху, илли олу, хелхарш до. Цу кеппра, актеран говзалло юкъалоцу музыкин а, хореографин а (хелхарийн искусство) говзаллийн билгалонаш.

Цу доллучунна а тлетоха спектакль лите-ратуран произведени тлехь хлоттош хилар. Оцу произведенех пьеса олу.

Гуш ма - хиллара, театран говзаллина юкъадоглуш дукха хлума ду: декорацеш, музыка, хореографи, и, дl. кх. а. Цундела театран искусство синтетически (дуккха а тайп-тайпана хлуманаш вовшахкетта) лоруш ю.

Цу дерригенна а юккъехь цхьа говзалла ю театран шен, театро кхоьल्लीна а, театрехь бен хила йиш йоцуш а — иза актеран говзалла ю.

Актеран корматалла халкъан ловзаршка-ра схьаяьлла. Дагабахкийтал вайн ловзар-шкахь я пелхьо воккхучохь хуьлуш хилла жухларгаш.

Театр кхоллаеллачу Ширачу Грецахь актеран корматаллин лаьмат доккха маьйна хилла. Актере наха члогла ладуглуш хилла, цо бакъдерг бен дуьйцуш а ца хилла. Цундела паччахьаша хийла актер вейтина меттигаш ю. Къаьсттина члогла актеша хьийзийна, хлаллак а бина юккъерчу блешераш-кахь. Инквизици олуш шуна а хезна хир дукх, оцу кхетам боцчу тобанийн кхелаца, жинашца тайна бу бохуш, актеша багабойтуш хилла.

Цу дерригено а гойту актеран говзалла ширчу заманашкахь дуьйна доккха маьйна долуш хилла хиларан. Цу говзаллин тахана а ду иштта маьйна. Дикачу актеро кхоьллина васт боккъал а волу стаг санна тлеоьцу вай, актеран шен цле дага ца яглахь а, цо гойтучу турпалхочун цле вайн дагахь юьсу. Дагавайтал, масала, Бож-лела, Сутарби.

Актеша, дика васт кхуллуш а, харцахь амал йолу васт гойтуш а, вай ламадо дика хила глорта, вочух лардала. Сцени тлера актерийн ловзар вай боккъал дахар долуш санна тлеоьцу. Дуьйцуш ду, масала, вайн театрехь болх беш хиллачу, шу марша, хинца воцуш волчу Зубайраев Ярагина сцени тле топ тоьхна хилла бохуш. Паччахьан эпсаран ролехь хилла иза. Оццул хьовсархой тешош, члогла дика ловзош хилла Ярагис ролаш.

Вайна, актеран болх атта бу аьлла, моттадала а тарло. Амма дика актер хила дукха деша, дукха къахьега деза. Цу тле, мил-мила а хилалуш а вац актер, цунна ша-тайпа похлма долуш хила веза стаг. Актер хила похлма ду шегахь аьлла, хетарг и говзалла ламо хьажа веза. Иза ламайо театран инститаушкахь.

Нохч-Глалглайн пачхьалкхан университетехь схьайиллина а ю актеша ламабен студи. Иза боккха аьтто бу: театраца шайн дахар доза луу кегий нах, кхечу глаланашка длаэха ца дезаш, вешан цлахь ламо таро ю вайн хинца.

Хьоме бераш, шуна юккъехь а хир бу актер хила похлма дерш, цундела ладогла шаьш-шайга, зиэ шайн таронаш, къаьсттина мотт а, литература а дика ламорца кечамбе деша даха.

ГУЗУЕВ Хьусайн, режиссер.

Цхьара — цхьара цхьайтта,
Цийнанана шийтта,
Ши етт бетта клудал,
Туп хьаса боккхуш,
Хьесалгаш кхуьйссуш,
Обариг — мобариг
Кломсар кинц.

Даяздинарг — ХАДАЛОВА Марем,
Бенарчу юккъерчу ишколан дешархо.

М. Бацаевн сурташ.

ДАГАРДАРШ

Даррш

лам чохь луьйчуш шайтланаш дара,
Буйнаш дегташ, леташ дара.
Цхьанна члогла кхийтира,
Иза дала дуьйжира.

Даяздинарг — АНАСОВА Гайшат,
Сесанарчу юккъерчу ишколан дешархо.

КЪОВСАМ

(халкъан хабаг)

Цхьана хьал долчу стеганный, къечу стеганный къовсам баьлла хилла, боху, хьал долчу стага, шен дино йина бекъа, бохуш, къечу стага, шен кхело йина, бохуш. Массо а садолчу хлумане хаьттина хилла цунах бакъдерг. Амма цхьанна а и къовсам длаберзо хууш ца хилла. Юха царна тлехьаьчна цхьогал. Цхьогале хаьттина: «Хьо хлун деш ла, цхьогал, схьа ца доглуш, тхо дерраш а ма ла кхуза схьагулделла, ахь муькане а глodeхьа хлара къовсам къасто!» — аьлла.

Муьшан цацанахь хи кхоьхуш дара ша, лайн ломах цле а яьлла, дийцина, боху, цхьогало. «Лайн ломах цле а муьха йолу, муьшан цацанахь хи а муьха кхоьху!» — цецваьлла хьал долу стаг.

«Хьан дино бекъа йича, лайн ломах цле муьха ца йолу!» — аьлла, къовсам длаберзийна цхьогало.

Даяздинарг — ХАДЖИЕВА Зараь.

ГОЙРБЕКАН ОЪМАР

Дидиев Гойрбека а, цуьнан жимахволчу кланта а дукха хан йоццуш шаьшшиннан бле шо кхачар даздира. Ден а, клентан а хан вовшахтоьхча, хуьлу и блешо. Ткъа дас яккхина а, кланта яккхина а и хан дласаекъча, клентан декабрехъ... 1 шо кхаьчна, ден шен кестта ...100 (1) шо кхочу...

Шен оьмарехъ дукха гина, дукха хлуманак чекхваьлла Гойрбек. Хьалха - Мартантлехъ вина а, хьалакхийна а волю, иза шен итт шо дузале да воцуш висна. Хлетахъ дуьйна юучу сискална, духучунна, доллучунна шен глэйглабан дезна цуьнан. Цул тлаьхъа хаддаза къахьоьгуш хилла. Хлара бле шо долалуш, 40-гla шерашкахъ хиллачу халонех чекхваьлла. Амма халоно эша ца вина, шераша къар ца вина иза. Тахана а деглехъ глора долуш, бляьрса, деган, кхетаман семалла йолуш ву Гойрбек. Цхьамма а эрдац иза бле шарал тлехвала гергавахана.

Шо а ца кхаьчна Гойрбека пачхьалкхан болх битина. Бан-м цуьнга и хинца а балур бара, клордийна-кх. Жимма ков - кертахъ долчунна тлевирзина сада, аьлча а, жимма парглато хила дагадеьна. Ткъа стохккалц хлора шарахъ свеклаш лелийна. Хлумма ледар а ца лелош.

Цул сов, цахъ, ков - кертахъ ден глутлакх, говр-ворда, етт-эса кхуьнан бахам а, хьал а хилла даима. Тахана а леладо цо уьш. Ша докъяр лалашдо, кхин дан дезарг до. Къинхьегамехъ вахчавелла Гойрбек лен а ца ло цхьаь деш воцуш.

«Къена ву хьо. Сада, хинца мукъане а». Иштта олу наггахъ Гойрбеке. Хлокхо-м бегаш тле доккху дерриге. Наггахъ ишттаниг шеца йохье воккхий, хуьнарш къовса а кхойкху.

Гойрбек къена хетачарна тешнабехъ хилла меттигаш а ю. Иштта цкъа йол хьакха баханчохъ хилира кхеран цхьа къовсам. Ша хьовзо глортинчу шен воккхавол-

чу кланте а (47 шо долчу), клентан доттаргчуьнга а шеца хьалхаваларх вада элира кхо. Шаьшшиь тоьлур ву, аьлла хеташ волю важа шиь реза хилира. 200 метр даялале цхьаь дукха тлаьхьависарна юкъяравелира, кхин 100 метр ялале шолгачун а къера хила дийзира. Наггахъ верг а ца хлутту цул тлаьхъа Гойрбекаца хуьнар къовса.

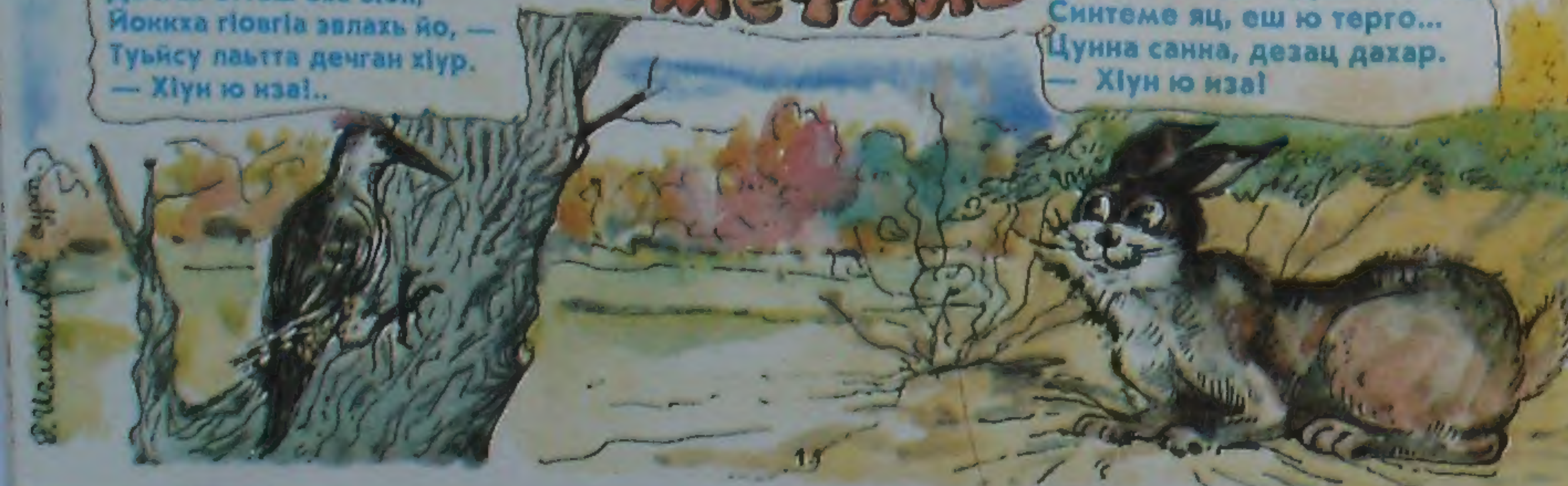
Гойрбекан дегл а, дог а къона хиларан цхьана а тайпана къайле яц. Адамашца цкъа а хьагl, гамо ца хилла цуьнан. Тахан-лера адамаш санна, са акха, аьрха ца хилла. Бахамна тлаьхьаваьлла, са кхачийна ца идда. Цо ша олуш ма - хиллара, дала схьалучу рицкъах тоам бина, хама биьна цуьнан. Тлех-дерг, совдерг, адамашкахъ товш доцург ца лелийна. Лаьтто, лаламо, шен хьаналчу къинхьегаме схьабелла кхача безна даима. Лаламан, адамаллин гиллакхашца, шен даго ма-хьоьхху ваьхна. Иштта ваьхнарг хуьлу веза а, воккха а. Жима велахъ а, воккха велахъ а. Цундела ма ца хета Гойрбекан оьмар йоккха хан. Кхина бле шарахъ и ва-харгl

ИЦЛАЕВ Абдулла.
МАДЕЕВ Мусан сурт.

Кибиев Мусбек
Дечгах етташ еха злок,
Йоккха глоргla эвлахъ йо, —
Туьйсу лаьтта дечган хлур.
— Хлун ю иза!..

ХИСТАЛ-МЕТАЛ

Даятла балда... Даккхий пергаш.
Синтеме яц, еш ю терго...
Цунна санна, деац дахар.
— Хлун ю иза!

КРОССВОРД

ПУРХАНЕХЪА: 4. Бецан тайпа. 6. Аьтто, толам. 18. Куьйгаш дила оьшу глирс. 20. Хенан мур.

ОХЪАНЕХЪА: 1. Хлума хадощ болу глирс. 2. Самукъане хабар. 7. Халахетар. 8. Книгин барам билгалбечу дакьойх цхьаь. 9. Херх хьаькхча, схьайовлу хлуманаш. 10. Луьйренца баца тле дуьжу хи. 11. Ширачу хабарш-кара зудчун вастехъ лекха, дуткъа лаламат. 13. Божарийн цле. 14. Паччахьан заманахъ ледалца къуьйсус хилла стар — ламаро. 16. Киранан цхьа де.

АХГОНАШКАХЪ: 3. Нохчийчуьра хи. 5. Бовхачу махкахъ деха олхазар. 7. Говрана хлума дласахьош тлаьхьатосу глирс. 17. Тидамбар, луналла. 19. Йоккха чхьаьвриг. 21. Ламин цхьа тлерла.

ГОНАШКАХЪ: 12. Экхана воьду стар. 15. Пондар локхург.

ХЛОТТИНАРГ Шарипан Леча

ХИСТАЛ-МЕТАЛ
ХАНИЛА ШУНА

Луьйранна беа кога тлехъ, делкъанна ши-на кога тлехъ, суьйранна кхаа кога тлехъ леларг.

Куьйгаш дац, когаш бац, ша - шена неl йоьллу.

Зуда—бабалиг, юкьах дихкина доьхка. Буьйсанна — беса, дийнахъ — буьзна.

Дуьра чам белахъ а, туьха дац, догla сан-на дарlахъ а, хи дац, лепаш делахъ а, дети дац.

Хи чохъ кхуьу, хи чохъ деша.

Д/АЗАДНАРГ Ачаканов Аьубакар

Х. Б. Исраилов сурт

1) «СТЕЛАЮДАН» 6-чу номерехъ хиллачу кроссвордан жоьпаш.

ПУРХАНЕХЪА: 1. Доьзал. 3. Дечиг. 5. Майда. 6. Ка. 9. Кla. 10. Томмарla.

ОХЪАНЕХЪА: 1. Диг. 2. Лом. 4. Члуьрк.

6. Йома. 8. Абат. 9. Клеза. 11. Ор-

шот. 12. Пайба.

Олий, Малий

1.
Хинца набархъели
Шен маьнги чохь Ама.
Елакъежаш лаятта
Уллохь хьоме мама.

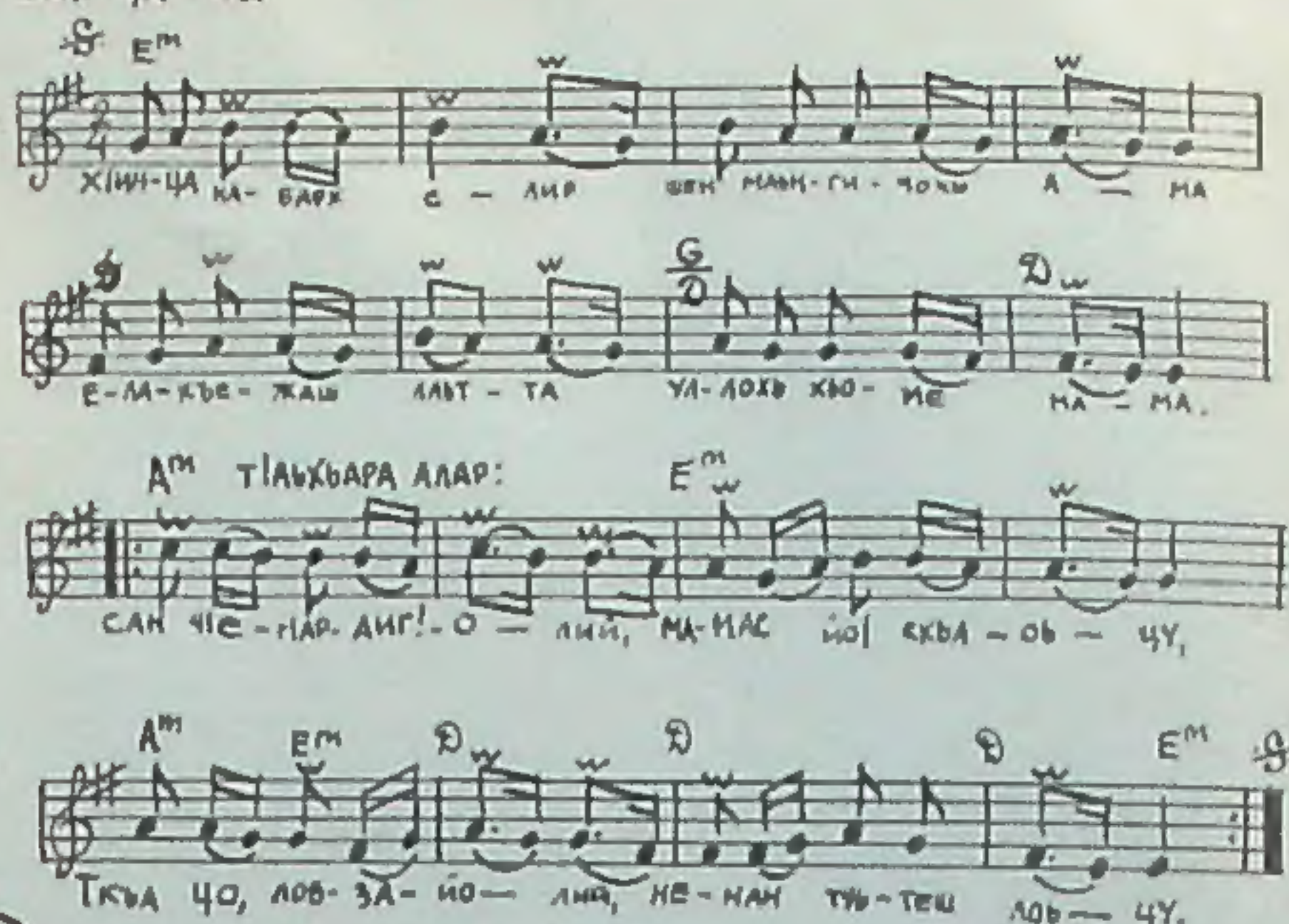
ТІАБХЪАРА АЛАР:
Сан чеглардиг! — олий,
Мамас йол схьаобцу,
Ткъа цо, ловзайолий,
Ненан туьтеш лобцу.

2.
Мамас хи а дуттуш,
Амас юьхь-куьг дуьлу,
Йолчунтле а хаза
Жима Ама хуьлу.

ТІАБХЪАРА АЛАР:
Хаза коч тлеюхий,
Корта длашарбой,
Месех лента доьхкий,
Тайнигах кечйо.

3.
Хинца набархъели
Шен маьнги чохь Ама.
Елакъежаш лаятта
Уллохь хьоме мама.

ТІАБХЪАРА АЛАР:
Куьг а лоций, мамас
Ама йоккху ара,
И ца юьгу деша,
Юьгу берийн беша.

ДОШАМ

ШОГА — шера йоцу хіума.
ПУСАР [ду] — пусар дан — хама бан.
ХОТЕ [ю] — лубста хьун.
МУТІ — стоьмийн, хасстоьмийн хн.
ТІЕХК [ю] — даьлахк.
БАЛ [бу] — 1. Ловзаран цхьа мур. 2. Хел-
харан бал.
ЛИИСИГ [ду] — хьояла, худар кегош а,
гипа - кема дладохуьйтуш а хуьлу дечинган
гипс.
ГУЬМАЛГ [ю] — дуткъа «лаг» долу кхнй-
ран кхаба.
ГОМА — 1. Нийса йоцуш, аглор. 2. Реза
йоцуш. Масала: Цхьогатца гоме ю борз.
ХЬАДАЛЧА [ву] — цхьа хіума де олий,
дласахьажош болу стар.

«СТЕЛАІАД» («Радуга») № 1.

ДЕТСКИЙ ЖУРНАЛ
ЧЕЧЕНО-ИНГУШСКОГО ОБКОМА
ВЛКСМ И ОБЛАСТНОГО СОВЕТА
ВСЕСОЮЗНОЙ ПИОНЕРСКОЙ
ОРГАНИЗАЦИИ ИМЕНИ
В. И. ЛЕНИНА

Издается с сентября 1986 года.

На чеченском языке.

Выходит один раз в 2 месяца.

Главный редактор
объединенной редакции
журналов «Радуга»

С. ЧАХКИЕВ.

Ответственный секретарь объ-
единенной редакции журналов
«Радуга» М. БЕКСУЛТАНОВ.

Редактор журнала «Стелалад»
Л. АБДУЛАЕВ.

Редакционная коллегия:
М. АХМАДОВ,
Б. АМИРХАНОВ,
Х. БУГАЕВ,
Л. ЕНИН,
А. ЛЕПИЕВ,
М. СУЛАЕВ,
А. ШАЯХИЕВ.

Худ. редактор М. ВАЦАЕВ.

Корректор А. АРСАМИРЗАЕВА.

На первой странице обложки
Рисунок Х.-Б. ИСРАИЛОВА.

Сдано в набор 12.04.1989 г.
Подписано к печати 3.VII.1989 г.
Формат 60х90 1/8.
Бумага офсетная № 1.
Гарнитура журнально-русл.
Печать офсетная.
Уч. изд. л. 2,2. Тираж 32000.
Усл. печ. л. 2.
Заказ 622. Цена 15 коп.

Адрес редакции: 364903,
г. Грозный, ул. Первомайская, 3.
Телефоны: 22-55-51, 29-25-20,
29-24-07.

Издательство «Грозненский
рабочий», г. Грозный,
ул. Маяковского, 92.